

ХОРИЗОНТИ

Българската филология в Бърно – традиции, съвременност, перспективи

Българският език е свързан с Масариковия университет практически от самото му основаване – по-точно от есента на 1921 г., когато Славянският семинар започва своята дейност¹. В периода между двете световни войни изследователите посвещават вниманието си главно на сравнителното славянско езикознание, тук можем да посочим например Вацлав Вондрак или Бохуслав Хавранек. Обучението по български език като първа и втора специалност в програмата на бърненската славистика се появява за първи път през 1951 г. във връзка с разделянето на Славянския семинар на три части и с основаването на Катедрата по славистика, която от 1956 г. се разширява и преименува на Катедра по славянски филологии и сравнително индоевропейско езикознание. Упражненията по практически български език и лекциите по нормативна граматика се водят от Йозеф Кабърда. След неговата смърт през 1968 г. лекциите се водят от Радослав Вечерка, който добавя към учебната програма и преглед на разволя на българския език. Езиковият семинар се води от Ярослав Бауер. Преди 1990 г. лекторатът е бил воден и от Любомир Георгиев, Иван Доровски, Владимир Шаур, Илюша Сирова, Ивана Сръбкова, Ана Терзиева-Матоушкова, Наташа Раева и Иван Раев. До 1995 г. обучението по български език протича в рамките на кабинета по балканистика и унгаристика, който е основан през 1996 г. към Катедрата по история на Централна, Югоизточна и Източна Европа. В средата на 90-те години обучението по български език започва да се осъществява в новоосновената Катедра по славистика, по-точно в нейната секция по южнославянски филологии и балканистика (Крейчи 2011: 263).

От края на 60-те години до 1994 г. приемът за „Българска филология“ е веднъж на пет години, и то в комбинация с „Русистика“ или „Бохемистика“. Чак след организационната промяна чрез включването на специалност-

¹ Днес единственото място в Чехия, където българска филология се изучава като отделна специалност, е именно Катедрата по славистика в Масариковия университет.

та в рамките на славистиката, „Българска филология“ започва да има прием по-често, а то най-вече след като и Масариковият университет премина към новия бакалавърско-магистърски модел (съгласно Болонския процес от академичната 2002/03 г.)². Новата, бакалавърско-магистърска програма „Български език и литература“ прие студенти вече четири пъти (2002, 2004, 2006 и 2009 г., а след 2009 г. прием има всяка година). В рамките на българистичните предмети Иван Раев води лекции по нормативна граматика и други теоретични езиковедски дисциплини, диалектология и история на българския език. След неговото пенсиониране през 2001 г. обучението по тези предмети (много от тях в настоящия момент са с концепция на обучение в сравнителен аспект – най-вече в съпоставка с други южнославянски езици и с чешки) постепенно се поема от Павел Крейчи. Лекторатът през 90-те години на миналия век се води от Ив. Раев, който след пенсионирането си продължава да работи на хонорар, а след това от Е. Крейчова, също така носител на езика, спорадично и от П. Крейчи. В рамките на лектората във връзка с увеличения обем на часовете и дисциплините през последното десетилетие с преподаване се включват и някои докторанти на Катедрата (често също носители на езика), чийто принос се състои и напр. в това, че към факултативния курс по български като първи от всички славистични дисциплини е създадена e-learning основа за преподаване (заслугата за това е на Зорница Цветкова). Изследователски интерес към българския език в десетилетията след Втората световна война проявяват Йозеф Бауер, Владимир Шаур и Радослав Вечерка. В периода след 1990 г. от по-младото поколение бърненски лингвисти като българисти се профилират най-вече Павел Крейчи и Елена Крейчова.

Началото на литературоведската българистика във философския факултет през 20-те и 30-те години на миналия век е свързано с дейността на Сергей Вилински и Франк Волман. След Втората световна война история на българската литература и сравнително славянско литературознание в рамките на учебните програми в тогавашната Катедра по славистика преподава Иржи Кристинек. През 60-те години Иван Доровски започва да води семинар по съвременна българска литература, който, след излизането на Иржи Кристинек в пенсия (1978) води лекции и упражнения по българска литература до 2003 г. След него лекционният курс се води от Вацлав Щепанек, а от 2010 г. частично от Михал Пшибилски. След него лекционният курс се води от Вацлав Щепанек, а от 2010 г. частично от Михал Пшибилски.

² От 2003 г. български език се изучава задължително и в рамките на новата специалност „Балканистика“. Освен това обучение по български език традиционно се предлага като двусеместриален курс за студенти от други специалности, най-вече от другите славянски филологии.

На българската история чак до смъртта си се посвещава Ян Кабърда. В разработваната тематика за т.нар. Източен въпрос в своите изследвания специално внимание на българската проблематика обръща и Йозеф Корейка. От края 60-те години на XX век в рамките на българистиката лекциите по българска история се водят от Иван Доровски. След включването на българистиката към нововъзникналата Катедра по славистика за кратък период история на България се преподава и от Иван Раев, след 2003 год. до днес от Вацлав Щепанек, но в рамките на по-комплексните дисциплини, разглеждащи историята на южнославянските народи, съотв. историята на Балканския полуостров.

Структурата и насочеността на специалността отговарят на съвременните тенденции на обучението по южнославянски и други т.нар. „малки филологии“ в Чехия и чужбина. Учебното съдържание отразява най-новите познания в областта на българската и чуждестранната българистика.

С цел повишаване на атрактивността на обучението днес програмата на специалността „Български език и литература“ във Философския факултет представлява българистични изследвания с широка концепция. Разбира се, те са на филологическа основа, в чиято рамка основната насоченост е овладяването на практически познания по езика, запознаване с писмената и литературната традиция и придобиване на способност за прилагане на лингвистичната или литературоведската методология върху конкретен филологически материал. Това традиционно ядро при филологическите специалности обаче съзнателно е допълнено със значителен обем лекции за широк спектър културни, исторически, политически и обществени реалии. Повечето от изучаваната материя се разглежда в южнославянски, балкански или европейски контекст. Тази комплексна концепция в преподаването на българистика е мотивирана и от стремежа за разширяване на възможностите за бъдеща професионална реализация на абсолventите, и то не само в „традиционните“ сфери, напр. в областта на превода или педагогиката, но също така и в медиите, културата, туризма или бизнеса.

Бакалавърската степен на специалността е насочена към активно усвояване на българския език, към теоретично и практическо овладяване на граматичната структура на съвременния български език, към получаване на солидни познания за българската литература и култура в европейски контекст и запознаване със спецификите на историческото развитие на българската държава и общество и влиянието им върху формирането на модерната българска идентичност. По време на следването студентите също така усвояват терминологията и основните методи на лингвистиката и литературознанието. Абсолventите получават диплома за специалист по български език, литература, култура и реалии.

Целта на следващата – магистърска – степен по българистика е задълбочаване на знанията и уменията, получени в рамките на бакалавърската

програма, развиване на специализираните компетенции и умения за самостоятелна изследователска работа и ситуиране на специалността в по-широк славистичен, южнославянски и балканистичен контекст. Студентите усъвършенстват своите практически познания по български език и се запознават детайлно с неговата лексикология, стилистика, диалектология и историческо развитие. Също така задълбочават своите познания по литературоведска методология в процеса на обучение по българска литература, в областта на чешко-българските културни и политически взаимоотношения в миналото и настоящето. Палитрата от предмети в Катедрата по славистика, които допълват задължителното българистично обучение, дават възможност за получаването на по-широко славистично образование. Именно благодарение на изучаването на български език и литература и историческо-културно развитие на фона на южнославянски и балканистичен дискурс, абсолвентът получава и по-комплексното славистично и балканистично образование.

Въз основа на казаното можем да обобщим, че българистиката в Бърно представлява комплексно филологическо и т.нар. ареално образование, подходящо за реализация както в педагогическата и научната област, така и за творческа работа в културни институции, в сферата на туризма, журналистиката, в областта на превода или експертната дейност.

Структурата на задължителните предмети в бакалавърската степен представлява четири главни направления:

1. Курсове по практически език, в които през първите четири семестъра има шест часа седмично практически български, през петия и шестия семестър часовете са четири седмично; курсът се води от квалифициран лектор – носител на езика, което смятаме за необходима предпоставка за качествената езикова подготовка на нашите студенти. Едновременно с това се предполага, че всеки студент по специалност „Българска филология“ поне веднъж в рамките на своето обучение ще замине на стаж в България (най-малко за един месец). Големият брой часове най-вече през първите две години е необходим поради факта, че при новоприетите студенти не предполагаме никакви встъпителни познания по български език. Затова курсът по практически език започва „от нулата“.

2. Синхронно насочени теоретични езиковедски дисциплини, които започват с *Увод в езикознанието* (общ предмет за всички студенти от славистичните специалности), продължава с *Фонетика и фонология на южнославянските езици* (компаративно концепиран предмет, предназначен за студентите от всички южнославянски филологии) и приключва с двусеместриален курс *Нормативна граматика на българския език* (в който студентите се запознават с основите на морфологията, словообразуването и синтаксиса на българския език); в тази категория можем да включим и предмета

Славянските езици в диахронен план, представящ периода от разпадането на праславянски до най-старите фази в развоја на отделните славянски езици;

3. Литературно-исторически и литературоведски предмети, които започват с *Увод в литературознанието* (общ предмет за всички студенти от славистичните специалности) и продължават с трисеместриална дисциплина, посветена на развитието на българската литература от нейното начало до XX век;

4. Културно-историческо направление, което включва два семестъра с два предмета с културно-историческа насоченост – *История и култура на православните южнославянски народи до 1914 г.* (т.е. предмет, който разглежда старата и по-новата история на България в контекста на историята на останалите южнославянски народи) и *История на Югославия и България през XX век* (т.е. предмет, в който най-новата история на България е включена в мозайката на историята на южнославянските държави в периода 1918–1991 год.) – и предмет *Съвременна България*, който се концентрира главно върху политическите, икономическите, обществените и културните реалии на съвременна България.

Структурата на задължителните предмети в магистърската програма включва аналогично четири главни направления:

1. Курсове по практически език, които в тази фаза са базирани на знанията, усвоени в бакалавърската степен – през първия семестър четири часа, а от следващия семестър два часа седмично, като езиковите курсове отново се водят от квалифициран лектор носител на езика. Отново се предполага, че всеки студент българист ще бъде поне на едномесечен стаж в България;

2. Диахронно насочени езиковедски дисциплини, представена от два предмета – *Старобългарски език* и *Преглед на развоја на южнославянските книжовни езици*, в рамките на които студентите се запознават и с историята на стандартизацията на днешния български книжовен език;

3. Литературоведски предмети, представени от един предмет – *Съвременна българска литература*;

4. Нефилологически предмети, която също са представени само от един предмет – *Източният въпрос*.

Заклучителните държавни изпити (както при магистърската, така и в бакалавърската степен) се състоят от четири основни части:

1. Практически език (писмено и устно) – проверява активното владеење на българския език, съотв. придобитите практически езикови умения и компетенции на ниво B2 (при държавния изпит за бакалавърска степен) / C1-C2 (при държавния изпит за магистърска степен);

2. Лингвистична част (само устно) – проверка на теоретичното и практическото овладяване на граматичната структура на българския език, на овладяването на езиковедската терминология и методология, на ориентацията в съответната специализирана литература, на нивото на теоретичните познания за изучавания език, най-вече в синхронен план (при държавния изпит за бакалавърска степен) и както в синхронен, така и в диахронен план (при държавния изпит за магистърска степен), на способността за контрастивен поглед в по-широк славянски контекст (при държавния изпит за магистърска степен);

3. Литературоведска част (също само устно) – проверка на знанията на литературоведската терминология и методология, на ориентацията в съответната специализирана литература, на способността да се характеризира развитието на българската литература в литературнотеоретичен и културно-исторически контекст (най-вече при държавния изпит за магистърска степен);

4. Културно-историческа част (само устно) – проверява знанията за историческо-културните специфики, отличаващи българските територии, и влиянието им върху формирането на българската идентичност, ориентация в съответната специализирана литература, способност придобитите познания да бъдат включени към по-широкия контекст на географския и културния регион (най-вече при държавния изпит за магистърска степен).

По време на цялото съществуване на специалността „Българска филология“ обучението винаги е било обогатявано и със занятия с гостуващи преподаватели от България и българисти от други държави, като в настоящия момент най-интензивно се използва европейската програма за преподавателска мобилност „Еразъм“. Чешките българисти и студентите по тази специалност редовно сътрудничат с различни субекти от обществения живот, напр. с издателство „Ветърне млини“ (авторски четения и представления на книги от български писатели), с организаторите на бърненския кинофестивал „Синема мунди“, а не на последно място Българистичната секция на Семинара по южнославянски филологии и балканистика организира собствени събития (беседи, среща с български творци, семинар по български народни танци и мн.др.). Гостуването на чуждестранните специалисти значително обогатява не само българистиката, но и тясно свързаната с нея специалност „Балканистика“, тъй като те са силно взаимнообвързани.

Студентите българисти имат възможност за стажове с практическа насоченост както в Чехия (напр. в държавните институции и техните международни и/или културни отдели, сдружения с идеална цел, занимаващи се напр. с проблематиката на бежанците, туристически агенции или търговски фирми, преводачески агенции и др.), така и в България (в Чешкия център в София, Посолството на Чехия в София, бохемистичните академични центрове и др.). Връзките с тези организации се поддържат най-вече от дъл-

годинишните лични контакти на бърненските българисти с техните колеги както в Чехия, така и в България, но в много случаи и студентите успяват да създадат нови контакти благодарение на своята инициативност.

Интересът към специалността „Българска филология“ е почти еднакъв всяка г., като броят на кандидатите варира от 10 до 25 кандидат-студенти, от които в първи курс се записват обикновено 6 до 12 студенти. Бройката значително намалява в рамките на магистърската програма. В таблицата по-долу е посочен броят на студентите, изучаващи български език като задължителен предмет, като отделно са посочени студентите балканисти и студентите българисти, въпреки че хорариумът по практически език за тях е еднакъв и те посещават едни и същи задължителни часове по български език.

2011	2012	2013	2014
22	14	14	16
(7 „Българска филология“, 15 „Балканистика“)	(5 „Българска филология“, 9 „Балканистика“)	(7 „Българска филология“, 7 „Балканистика“)	(6 „Българска филология“, 10 „Балканистика“)

Семинарът по южнославянски филологии и балканистика организира национални и международни конференции с българистична и обща южнославянска насоченост. От 2010 до 2014 г. членовете на широката славистична общност имаха възможност да участват в конференции, посветени преди всичко на изучаването на южнославянските езици в славянски и неславянски контекст, в които специално внимание е отделено и на проблематиката на преподаването на български език в чуждестранните университети (напр. конференцията през 2010 бе под наслов „Преподаването на български език като чужд в славянски и неславянски контекст“, а следващите конференции са вече под названието „Преподаването на южнославянски езици и литератури в днешна Европа“).

Един от най-големите проблеми, с които се среща бърненската българистика, е липсата на институционална подкрепа от която и да е българска образователна институция. Като че ли интересът на българската държава е насочен единствено към университетските центрове, в които има официални лекторати, а не притежава информация за това къде в Европа се изучава български език, къде все още има специалност „Българска филология“, кои са преподавателите там, как протича тяхната работа и професионалното им развитие, как да се запазят позициите на специалността и т.н. В Масариковия университет все още има българска филология, но ситуацията до няколко години може да се промени – и ние срещаме липса на интерес от страна на кандидат-студентите към традиционната филология, особено

на т.нар. „малки“ европейски езици, към които неизменно принадлежи и българският. Не можем да променим броя на кандидатите, но с помощта на съответните институции и с нашите усилия и бихме могли поне да запазим студентите, решили да следват български, да ги привлечем, заинтригуваме и мотивираме.

Елена Крейчова
Катедра по славистика, Масариков университет,
Бърно, Чехия

Библиография:

Крейчи 2011: Krejčí, Pavel. Problematika výuky jihoslovanských jazykůna Filozofické fakultě MU v Brně. – In: Výuka jihoslovanských jazyků v dnešní Evropě, Brno, 2011, стр. 262–270.